

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.87>

ВИЗНАЧЕННЯ СТАНУ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Ростовська К.В.,

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
ORCID: 0000-0002-6478-9114
e-mail: karina.rostovskaya84@gmail.com

Гришина Н.В.,

Кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
ORCID: 0000-0001-6828-5338
e-mail: grishinanavi@ukr.net

Ростовська К.В., Гришина Н.В. Визначення стану методологічного забезпечення дослідження державної антикорупційної політики в Україні.

У статті проаналізовано праці науковців, щодо методології дослідження формування основ антикорупційної політики. Визначено, що під методологічною основою дослідження державної антикорупційної політики в Україні слід розуміти сукупність методів та способів пізнання, що пов'язані з вирішенням наукової проблеми щодо розроблення цілісної теоретико-прикладної концепції державної антикорупційної політики та визначенням її сутності.

Досліджено методи вивчення державної антикорупційної політики та обґрунтовано використання наступних методів наукового дослідження адміністративно-правових основ антикорупційної політики: діалектичний, формально-логічний, історичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, системний аналіз, метод альтернатив.

Обґрунтовано методологічні основи дослідження: вивчення наукових надбань дослідників; аналіз наукових надбань науковців, які використовуючи ті чи інші методи наукового пізнання дослідили проблематику щодо протидії корупції адміністративно-правовими засобами; узагальнення праць науковців, які безпосередньо досліджували державну антикорупційну політику.

Завдяки обраній методології дослідження було отримано науково обґрунтовані висновки та результати, викладено авторське бачення те-

оретико-прикладної концепції державної антикорупційної політики, шляхів її подальшого розвитку та удосконалення адміністративно-правових засад її забезпечення та регулювання.

З'ясовано, що систематизація наукових досліджень у тому чи іншому обсязі є одним із методів, яким користуються вчені для визначення стану розробки проблеми у галузі протидії корупції, встановлення власної позиції та методології висвітлення теоретичних та прикладних аспектів подолання цього негативного явища. Крім того, здійснення наукового аналізу відбувається з метою формування науково обґрунтованих пропозицій спрямованих на удосконалення чинного законодавства, тлумачення вже існуючих його положень.

Доведено, що важливим для визначення змісту антикорупційної політики є з'ясування змісту корупції. Концепція антикорупційної політики базується на наукових дослідженнях вітчизняних та іноземних вчених, присвячених протидії корупції. Визначення стану методологічного забезпечення дослідження державної антикорупційної політики в Україні передбачає узагальнення наукових методів її дослідження; огляд наукової літератури з антикорупційної тематики, висвітлення українських та зарубіжних монографічних та інших праць щодо проблем протидії корупції; виявлення питань, що залишилися поза увагою науковців; формулювання завдань цього дослідження.

Ключові слова: боротьба із корупцією; антикорупційна політика; протидія корупції; методологія наукового дослідження; метод пізнання.

Rostovskaya K., Grishina N. Determination of the state of methodological support for the study of state anti-corruption policy in Ukraine.

The article analyzes the opinions of scientists regarding the research methodology of forming the foundations of anti-corruption policy. It was determined that under the methodological basis of the study of the state anti-corruption policy in Ukraine should be understood a set of methods and methods of knowledge related to the solution of the scientific problem of developing a coherent theoretical and applied concept of the state anti-corruption policy and determining its essence.

The methods of studying the state anti-corruption policy were investigated and the use of the following scientific research methods of the administrative-legal foundations of the anti-corruption policy was substantiated: dialectical, formal-logical, historical, systemic-structural, comparative-legal, systemic analysis, method of alternatives.

The methodological foundations of the research are substantiated: the study of scientific assets of researchers; analysis of the scientific assets of scientists who, using certain methods of scientific knowledge, investigated the problems of combating corruption by administrative and legal means; summarizing the works of scientists who directly researched the state anti-corruption policy.

Thanks to the chosen research methodology, scientifically based conclusions and results were obtained, the author's vision of the theoretical-applied concept of the state anti-corruption policy, ways of its further development and improvement of the administrative and legal foundations of its support and regulation were outlined.

It was found that the systematization of scientific research to one extent or another is one of the methods used by scientists to determine the state of development of the problem in the field of anti-corruption, to establish one's own position and methodology for highlighting the theoretical and applied aspects of overcoming this negative phenomenon. In addition, scientific analysis is carried out with the aim of forming scientifically based proposals aimed at improving the current legislation, interpretation of its existing provisions.

It has been proven that it is important to determine the content of anti-corruption policy is to find out the content of corruption. The concept of anti-corruption policy is based on scientific research by domestic and foreign scientists dedicated to combating corruption. Determining the state of methodological support for the study of state anti-corruption policy in Ukraine involves the generalization of scientific methods of its research; review of scientific literature on

anti-corruption topics, coverage of Ukrainian and foreign monographic and other works on anti-corruption problems; identification of issues left out of the attention of scientists; formulation of the tasks of this study.

Key words: fight against corruption; anti-corruption policy; anti-corruption; methodology of scientific research; method of cognition.

Постановка проблеми. Наукові дослідження у сфері антикорупційної політики дозволяють оперативно виявляти реакцію суспільства на законодавчі ініціативи у цій сфері, створювати найбільш дієві алгоритми боротьби із корупцією, розробляти нові та удосконалювати існуючі методи протидії цьому негативному явищу, прогнозувати їх наслідки та ефективно запозичувати іноземний досвід. Вирішення проблем ефективної антикорупційної політики значною мірою залежить від того, наскільки правильно і глибоко розуміється сутність такої політики. З'ясування сутності антикорупційної політики є надзвичайно важливим як у теоретичному, так і в практичному плані.

Метою статті є визначення методологічної основи дослідження державної антикорупційної політики в Україні.

Виклад основного матеріалу. Динамічні процеси сучасного світу ставлять кожну людину в досить складні умови. Постійне посилення інформаційного напруження, світоглядний дискомфорт, а часто й логіко-методологічна невизначеність пов'язані зі швидкою зміною ціннісних орієнтацій та глобалізацією світу. Необхідність пошуку ефективних рішень і швидке їх знаходження не завжди оптимізовані, що породжує конфліктно-кризові ситуації. Усе це – реалії сучасності, проблеми людського буття, збереження й розвитку особистості, її внутрішнього світу, методологічної та світоглядної культури [1, с. 3].

Цілком слушно вважає В.В. Сокурєнко, що методологія виконує такі функції:

- визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища;
- передбачає особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета;
- забезпечує усебічність отримання інформації про процес чи явище, що вивчається;
- допомагає введенню нової інформації у фонд теорії науки;
- забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці;
- створює систему наукової інформації, що ґрунтується на об'єктивних фактах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання [2].

А.С. Петрова зазначає, що формування конструктивної антикорупційної політики при побудові громадянського суспільства неможливе без

наукового аналізу процесів, що відбуваються у різних сферах суспільного життя країни. Значущість цього питання з наукової точки зору пояснюється тим, що воно є ключовим для будь-якого наукового вивчення корупції як у галузі правознавства, так і в інших галузях науки. Воно є похідним для наукового пошуку, а від його вирішення залежить сама постановка проблеми, визначення її мети й завдань, вибір методології дослідження. Усе це зумовлює достовірність результатів наукових пошуків, оскільки цей момент, порівняно з усіма іншими моментами проблеми протидії корупції, є ключовим, базовим для всіх інших [3]. Важливим для визначення змісту антикорупційної політики є з'ясування змісту корупції.

М.І. Мельник наголошує, що важливість розв'язання питання змісту антикорупційної політики для практичної діяльності у справі протидії корупції полягає в тому, що від правильного усвідомлення сутності корупції безпосередньо залежить формування стратегії й тактики цієї діяльності, постановка її цілей, визначення сил і засобів їх досягнення, рівень нормативного, матеріального, фінансового та іншого забезпечення [4, с. 6].

В.О. Веклич наголошує, що якщо розглядається методологія дослідження адміністративно-правових засад політики щодо запобігання і боротьби з корупцією, то наслідки фактичної помилки з необхідністю набудуть фатальних рис системного рівня. Передусім це виражатиметься у невідповідності інструментарію правового регулювання дійсним суспільним відносинам зі значним зниженням його ефективності [5].

Згідно довідкової літератури, «методологія» – це вчення про науковий метод пізнання й перетворення світу, його філософська, теоретична основа, а також сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання [6].

Методологія дослідження адміністративно-правових засад політики щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні, вважає В.О. Веклич, є комплексним і багаторівневим явищем. Існування екзогенних і ендогенних чинників щодо неї, а також особливості суб'єкта її використання у підсумку можуть справити вирішальний вплив на здобутті результатів. Разом з тим, динамічний характер суспільних відносин стосовно політики щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні загалом вимагає належної і поступальної розробки нових методів з метою здійснення досліджень у цій сфері, що повинно мати у якості загальної мети забезпечення дієвості правового регулювання [5].

Під методологією наукового дослідження державної антикорупційної політики слід розуміти сукупність особливих пізнавальних засобів

(принципів, прийомів і методів пізнання, форм організації та проведення наукового дослідження), завдяки яким вирішуються дослідницькі завдання щодо удосконалення її правового регулювання та відповідних заходів реалізації [7].

В.О. Веклич зазначає, що стосовно вивчення правових явищ загалом можна виокремити загально-правові методи, хоча вироблено і спеціальну методологію галузевого спрямування (з урахуванням особливостей адміністративного права). Розглянувши загально-правові методи, В.О. Веклич, у контексті дослідження адміністративно-правових засад політики щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні, виокремлює наступні методи: 1) інтерпретації (тлумачення), 2) історико-правовий, 3) порівняльно-правовий і 4) формально-юридичний. До спеціальних адміністративно-правових методів, на думку цього науковця, можна віднести метод аналізу й узагальнення адміністративної практики, синергетичний метод (щодо вивчення адміністративного права як системи з сутнісною єдністю його елементів), метод адміністративно-правового моделювання (який виражається у встановленні або ознак презюмуванням подібності різних адміністративно-правових явищ з виробленням обґрунтованих висновків) тощо [5].

При проведенні дисертаційних досліджень, предметом вивчення яких була антикорупційна політика, вчені застосовували різний комплекс наукових методів.

Петрова А.С., досліджуючи організаційно-правові засади протидії корупції в судовій системі України, використовувала систему загальнонаукових методів: 1) формально логічний – для тлумачення таких понять, як «корупція», «корупційний ризик» тощо; 2) історичний і порівняльно-правовий – для аналізу національного й міжнародного законодавства та практики у справі протидії корупції в судовій системі; 3) системно-структурний дозволив узагальнити нормативну базу, наукову літературу й судову практику за темою дисертації; 4) соціологічний і статистичний методи забезпечили можливість підтвердити діапазон і динаміку деструктурних перетворень у судовій системі внаслідок корупційних практик і конструктивних змін завдяки ефективній антикорупційній політиці; 5) методи індукційного та дедуктивного аналізу, синтезу, аналогії [3].

Берега О.Д. при дослідженні сутності та особливостей реалізації державної антикорупційної політики в постіндустріальному суспільстві використовує такий комплекс загальнотеоретичних і спеціально-наукових методів пізнання: функціонально-структурний, діалектичний, хронологічний, історичний, екстраполяції, факторного аналізу, порівняльно-правовий, логі-

ко-семантичний, сходження від абстрактного до конкретного, а також системний підхід [8].

Слід підтримати позицію Н.В. Ходєєвої, згідно якої, обираючи методологію сучасного дослідження, яке проводиться в умовах існування вже значної кількості наукових доктрин, необхідно розпочати науковий пошук з методу альтернатив, тобто методу вирішення проблем шляхом порівняння та взаємної критики конкуруючих між собою теорій щодо того чи іншого явища [9 с. 62].

Антикорупційна політика – це правова категорія, що переживала становлення протягом значного періоду. На наш погляд, історичний метод ефективний під час дослідження закономірностей формування ознак антикорупційної політики як адміністративно-правової категорії, визначення її загальних засад формування, закріплення та реалізації в той чи інший період. Цей метод дозволяє в результаті дослідження історичних поглядів на зміст поняття «антикорупційна політика» співставити висловлені раніше і домінуючі нині точки зору про генезис цього поняття. Це дає можливість досягнути його глибинне значення. Історичний метод, на думку Н.В. Ходєєвої, це метод дослідження, заснований на вивченні виникнення, формування та розвитку об'єктів у хронологічній послідовності. Завдяки використанню історичного методу досягається поглиблене розуміння суті проблеми і з'являється можливість формулювати більш обґрунтовані рекомендації по новому об'єкту. Історичний метод ґрунтується на виявленні та аналізі протиріч у розвитку об'єктів, законів і закономірностей розвитку правовідносин [9, с. 139].

Особливе значення, наголошує Н.В. Ходєєва, в пізнанні правових явищ належить методу системного аналізу. Право в тій чи іншій державі, як відомо, завжди характеризується певною системою. Загальний методологічний принцип методу системного аналізу полягає у вивченні кожного елемента системи цього зв'язку та взаємодії з іншими елементами, виявленні впливу властивостей окремих частин на систему в цілому, визначенні оптимального режиму її функціонування. За умови ускладнення задач та об'єктів дослідження, а також через різноманітність елементів складної системи, виникає необхідність розподілення (декомпозиції) системи на системи нижчого рівня (підсистеми), які досліджуються автономно, причому з обов'язковим урахуванням подальшого узгодження цілей кожної підсистеми із загальною ціллю системи. Специфіка системного підходу визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта і механізмів, які його забезпечують, на встановлення численних типів зв'язків складного об'єкта та зведення їх до єдиної теоретичної картини [9].

Системний метод, на наш погляд, відкриває великі можливості для вивчення адміністративно-правових основ системоутворюючих структурних елементів антикорупційної політики.

Для з'ясування ролі методу системного аналізу при дослідженні державної антикорупційної політики необхідно з'ясувати, яку проблему можна вирішити за допомогою даного методу. Зазначимо, що у чинному законодавстві України відсутнє легальне визначення поняття «антикорупційна політика». Містилось воно лише у розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення засад антикорупційної політики» від 8 грудня 2009 року № 1688-р., яке визначало її як комплекс правових, економічних, освітніх, виховних, організаційних та інших заходів, спрямованих на створення системи запобігання та протидії корупції і усунення причин її виникнення. Це розпорядження втратило чинність на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 02.11.2011 № 1126 [10]. У зв'язку із чим, поняття «державна антикорупційна політика» не має законодавчого визначення. Така ситуація створила умови народження значної кількості наукових концепцій, що визначають поняття, зміст, принципи, гарантії та адміністративно-правові основи державної антикорупційної політики. На наш погляд, ефективним у сфері дослідження державної антикорупційної політики може виявитись застосування системного підходу в його синергетичній інтерпретації.

З урахуванням зазначеного, вважаємо за доцільне використати наступні методи наукового дослідження адміністративно-правових основ антикорупційної політики: діалектичний, логіко-юридичний, історико-правовий метод, системно-структурний, порівняльно-правовий, системний аналіз, статистичний, метод альтернатив.

Підсумовуючи, ми можемо зробити наступні висновки та узагальнення.

Під методологічною основою дослідження державної антикорупційної політики в Україні слід розуміти сукупність методів та способів пізнання, які дозволять вирішити поставлені дослідницькі завдання, що пов'язані з вирішенням наукової проблеми щодо розроблення цілісної теоретико-прикладної концепції державної антикорупційної політики та визначенням її сутності, розвитку та удосконалення адміністративно-правового регулювання.

Обрання методологічної основи дослідження відбувається шляхом: вивчення наукових надбань дослідників, які застосовували загальнонаукову методологію для вивчення проблем тієї чи іншої галузі права; аналізу наукових надбань науковців, які використовуючи ті чи інші методи наукового пізнання дослідили проблематику щодо протидії корупції адміністративно-право-

вими засобами; узагальнення праць науковців, які безпосередньо досліджували державну антикорупційну політику.

Методологія дослідження є багатогранним поняттям, що вміщує в собі світоглядне вчення, завдяки якому здійснюється пізнання державної антикорупційної політики, а також конкретні методи дослідження, завдяки яким вирішуються дослідницькі завдання щодо розроблення цілісної теоретико-прикладної концепції державної антикорупційної політики та визначенням її сутності, розвитку та удосконалення адміністративно-правового регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чмиленко, Ф.О. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Ф.О. Чмиленко, Л.П. Жук. Д.: РВВ ДНУ, 2014. 48 с.
2. Сокурєнко В.В. Публічне адміністрування сферою оборони України: дис. д.ю.н. 12.00.07. адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Харків, 2016. 526 с.
3. Петрова А.С. Організаційно-правові засади протидії корупції в судовій системі України. дис. на здобут. наук. ступ. кандидат. юрид. наук. Харків. 2017. с. 214. С. 14
4. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: моногр. Київ: Атіка, 2001. 304 с.
5. Веклич В.О. Методологія дослідження адміністративно-правових засад політики щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні. URL: http://visnyk-pravo.mdu.in.ua/uk/visnik_mdu_2017_13.pdf.
6. Словник української мови: в 11 томах. Том 4, 1973. Стор. 692. URL: <http://sum.in.ua/s/metodologija>.
7. Ростовська К.В. Щодо поняття методології дослідження державної антикорупційної політики в Україні «Актуальні питання адміністративного права та процесу» (Кривий Ріг, 01 грудня 2017). С. 155–157.
8. Теплюк М.О. Введення закону в дію: теоретико-правові проблеми законодавчого регулювання: автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня. докт. юрид. наук : 12.00.01. К., 2014. С. 11.
9. Ходєєва Н.В. Методологія дослідження права на інформацію про стан свого. Форум права. 2017. № 2. С. 136–143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_2_23.
10. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.11.2011. № 1126. *Офіційний вісник України*. 2011. № 85. С. 46. Ст. 3113. Код акту 58963/2011. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>.